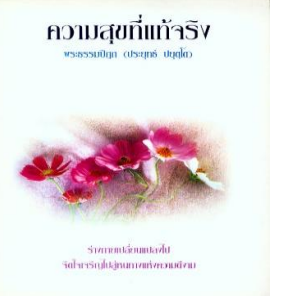
วิจารณ์หนังสือ : BOOK REVIEW
ความสุขที่แท้จริง : ร่างกายเปลี่ยนแปลงไป จิตใจเจริญไปสู่หนทางแห่งความดีงาม
TRUE HAPPINESS : THE BODY CHANGES, THE MIND DEVELOPS TOWARDS THE PATH OF GOODNESS

ผู้เขียน : พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

Author : PhraDhamma Pitaka (P.A. Payutto)

[1]พระครูพิศาลชัยธรรม และ [2]พระครูปริยัติพัฒนบัณฑิต

[1]Phrakhru Phisarn Chaiyadham and [2]Phrakhru Pariyattiphattanabundit

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

[1]mit.wan@mcu.ac.th

Received: October 23, 2024; **Revised**: November 7, 2024; **Accepted**: December 28,2024

ความนำ

พระธรรมเทศนาของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) เรื่อง ความสุขที่แท้จริง : ร่างกายเปลี่ยนแปลงไป จิตใจเจริญไปสู่หนทางแห่งความดีงาม เป็นพระธรรมเทศนาที่โรงพิมพ์ธรรมสภา จัดพิมพ์เพื่อเผยแพร่เป็นธรรมทาน มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการเกิด

[1] นิสิต, หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

[2]รองศาสตรจารย์, ดร, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

หรือปรากฏเกิดขึ้นของสังขารที่ปรุงแต่ง ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของความทุกข์ทั้งปวงตามสภาวะของความเป็นจริง และได้แนะนำวิธีการในทางปฏิบัติ ทั้งยังมีหลักธรรมที่คอยสอดส่องว่าการประพฤติปฏิบัติดีขึ้นหรือเจริญขึ้นมากน้อยเพียงใด ซึ่งสามารถจะทำให้ผู้ปฏิบัติได้พบกับความสุขอย่างแท้จริง โดยใช้วิธีการในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

หนังสือเรื่อง ความสุขที่แท้จริง : ร่างกายเปลี่ยนแปลงไป จิตใจเจริญไปสู่หนทางแห่งความดีงาม ในเล่มนี้ ผู้ศึกษาได้จัดเนื้อหาแบ่งออกได้เป็น 7 ตอนด้วยกันคือ 1. เรื่องของการเกิดเป็นทุกข์ เกิดดีเป็นสุข 2. การเกิดเป็นทุกข์ 3. การเกิดที่เป็นสุข 4. พระพุทธเจ้าสอนเรื่องทุกข์ เพื่อให้รู้ความจริง 5. อารยวัฒิ : เครื่องวัดความเจริญของชาวพุทธ 6. ปัญญาเป็นตัวคุมทั้งหมด 7. ธรรมที่ควรกำหนดรู้ 4 ประเภท ในส่วนของหนังสือนั้น เป็นขนาด A4 พับครึ่ง มีความหนา 20 หน้า มีความหนาขนาดพอดี เหมาะสำหรับคนที่มีเวลาน้อยในการอ่าน ข้อความสำคัญกระชับแน่น เข้าใจได้ง่าย เป็นความพอดีที่สามารถทำให้ผู้อ่านไม่เกิดความเบื่อหน่าย เหมาะแก่การอ่านเวลาว่าง ซึ่งหนังสือได้นำเอาหลักการและวิธีการที่จะประพฤติปฏิบัติตน โดยจะต้องทำความเข้าใจถึงสัจจะธรรมความจริงของชีวิต ให้แจ่มชัด จึงจะสามารถยกจิตของตนเองให้เจริญและดำเนินไปในหนทางแห่งความดีงามนั้นได้ ความสุขก็จะบังเกิดขึ้นตามมานั้นเอง

โครงสร้างของหนังสือ

ในโครงสร้างและเนื้อหาหลักใหญ่ของหนังสือ เล่มนี้ ผู้ศึกษาได้แบ่งออกศึกษาเป็น 5 ประเด็นคือ

1. เรื่องของการเกิดเป็นทุกข์ เกิดดีเป็นสุข
2. พระพุทธเจ้าสอนเรื่องทุกข์ เพื่อให้รู้ความจริง
3. อารยวัฒิ : เครื่องวัดความเจริญของชาวพุทธ
4. ปัญญาเป็นตัวคุมทั้งหมด
5. ธรรมที่ควรกำหนดรู้ 4 ประเภท

ทัศนะของผู้ศึกษา เห็นว่าการวางโครงสร้างของหนังสือ มีความต่อเนื่องสอดคล้องของเนื้อหาให้เป็นไปตามหลักของความเป็นจริงได้เป็นอย่างดี ในความเห็นของผู้ศึกษาจึงได้รู้ถึงเจตนาของผู้เขียนนั้นว่า ต้องการสื่อให้เห็นระดับความสัมพันธ์กันเป็นขั้นตอนเริ่มต้นตั้งแต่การเกิด เมื่อเกิดขึ้นมาแล้วจะเป็นสุขหรือทุกข์ นอกจากนั้นยังวางหัวข้อหลักธรรมชี้ให้เห็นว่า แม้ว่าการเกิดเป็นทุกข์ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้แล้ว แต่การเกิดย่อมสามารถที่จะปฏิบัติตนให้เกิดความสุขขึ้นได้ ซึ่งได้เขียนอธิบายในแต่ละตอนตามความสำคัญ จึงทำให้หนังสือเล่มนี้เป็นที่น่าสนใจสำหรับผู้ที่ใครต่อการศึกษา อย่างยิ่งสำหรับบุคคลที่สนใจใฝ่รู้ทางพระพุทธศาสนา

สารัตถะของเนื้อหา

หนังสือเรื่อง ความสุขที่แท้จริง : ร่างกายเปลี่ยนแปลงไป จิตใจเจริญไปสู่หนทางแห่งความดีงาม ประเด็นแรก หนังสือได้เกริ่นนำ เรื่องราวของการเกิดขึ้นมาเป็นมนุษย์ในปัจจุบันชาติ หนังสือได้กล่าวอธิบายให้มีความเข้าใจในการเกิดมาเป็นมนุษย์ ซึ่งในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนากล่าวว่า การเกิดเป็นมนุษย์หาได้ยากยิ่ง ซึ่งในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงพระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พญานาคชื่อเอรกปัตต์ ดังนี้ “การได้เกิดมาเป็นมนุษย์ก็นับว่ายาก การดำรงชีวิตอยู่ของเหล่าสัตว์ก็นับว่ายาก การที่จะได้ฟังสัทธรรมก็นับว่ายาก การที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายจะเสด็จอุบัติขึ้นก็ยิ่งยาก”(ขุ.ธ. (ไทย). 25/182/90) เมื่อได้เกิดมาเป็นมนุษย์แล้วการดำรงชีวิตอยู่ก็เป็นการยากยิ่ง เนื่องเพราะเป็นเรื่องของธรรมชาติที่จะต้องมีความแก่ ความเจ็บไข้ได้ป่วย และการตายในที่สุด เมื่อความจริงเป็นเช่นนี้ ก็จะต้องรู้และเข้าใจตามความเป็นจริง

1. การเกิดเป็นทุกข์ เกิดดีเป็นสุข

ในคำสอนทางพระพุทธศาสนากล่าวว่าการเกิดเป็นทุกข์ แต่การเกิดมาเป็นมนุษย์ถึงจะเป็นทุกข์ ดังบทสวดว่า ชาติปิ ทุกฺขา แปลว่า แม้ชาติคือการเกิดก็เป็นทุกข์ความจริง ที่ว่าการเกิดเป็นทุกข์นี้เป็นการพูดไปตามเรื่องของสภาวธรรม หมายถึงการเกิดหรือปรากฏขึ้นสังขารหรือพูดให้ชัดก็คือการปรากฏของขันธ์ 5 แต่อย่างไรก็ตามความทุกข์ก็สามารถมีปรับเปลี่ยนให้เป็นความสุขได้ ดำรัสตอนหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า สุโข พุทธานมุปปาโท แปลว่า การเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นความสุข หรือนำมาซึ่งความสุข แสดงให้เห็นว่า การเกิดขึ้นมาเป็นความทุกข์ อันเป็นไปตามกฎของธรรมชาตินั้นก็จริง หากมีความเข้าใจตามความเป็นจริงอย่างนี้ ย่อมทำให้บุคลผู้มีปัญญานั้นไม่เป็นทุกข์ แต่กลับมองเห็นคุณค่าของการได้เกิดมาเป็นมนุษย์ สร้างประโยชน์และความสุขให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและผู้อื่น(พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ; 2540 ; 2) ซึ่งความสอดคล้องกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาว่า “ชนเหล่าใดไม่รู้ทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ธรรมชาติเป็นที่ดับทุกข์ลงได้สิ้นเชิงและไม่รู้จักทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ชนเหล่านั้นเป็นผู้เสื่อมจากเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติเป็นผู้ไม่ควรที่จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้เป็นผู้เข้าถึงชาติและชราแท้ ส่วนชนเหล่าใดรู้ทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ธรรมชาติเป็นที่ดับทุกข์ลงได้สิ้นเชิงและรู้จักทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ชนเหล่านั้นเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติเป็นผู้ควรที่จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ไม่เป็นผู้เข้าถึงชาติและชรา”(สำ.ม. (ไทย). 19/1092/606-607) ด้วยพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเจ้า พุทธศาสนิกชนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงธรรมชาติตามความเป็นจริงที่เรียกว่า อริยสัจ ๔ ในพระไตรปิฎกกล่าวไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย อริยสัจ 4 ประการนี้ คือ 1. ทุกขอริยสัจ 2. ทุกขสมุทยอริยสัจ 3. ทุกขนิโรธอริยสัจ 4. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เพราะเรารู้แจ้งอริยสัจ 4 ประการนี้ตามความเป็นจริง ชาวโลกจึงเรียกตถาคตว่า ‘พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า’ภิกษุทั้งหลาย เพราะ

เหตุนั้น เธอทั้งหลายพึงทำความเพียรเพื่อรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา”(สำ.ม. (ไทย). 19/1093/607-608) อย่างไรก็ตามเมื่อมนุษย์เข้าใจในวิธีการพิจารณาทุกข์ก็จะพบสุขได้ ดังพุทธภาษิตว่า นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ ความสุข (อื่น) ยิ่งกว่าความสงบ ไม่มี (ขุ . ธ. 25/ 42) สุโข พุทธา น มุปปาโท (ขุ. ธ. 25/ 41) การเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นความสุข หรือนำมาซึ่งความสุข

จากศึกษาจึงเห็นว่า พระธรรมปิฎ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายถึงรากฐานของการก่อเกิดของมนุษย์ซึ่งมักมีการอาศัยสิ่งที่ทำให้เกิด เมื่อเกิดต้องมีการรักษาการดำเนินอยู่เพื่อให้เกิดความสุข การอยู่นั้นเป็นการเรียนรู้ในขันธ์ 5 ที่เป็นตัวก่อสุขและทุกข์ ที่ท่านมองอย่างนั้นก็คงเป็นเพราะว่าท่านได้แสดงรากศัพท์ภาษาบาลี ซึ่งเป็นต้นกำเนิดในการเข้าถึงความจริง ที่มากไปกว่านั้นท่านเป็นผู้แตกฉานในคัมภีร์ จึงสามารถอธิบายถึงความลึกซึ้งในความหมายของศัพท์ได้อย่างสมบูรณ์

2. พระพุทธเจ้าสอนเรื่องทุกข์ เพื่อให้รู้ความจริง

พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องทุกข์ มิใช่เพื่อให้เป็นทุกข์ แต่เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นที่จะดับทุกข์ เพราะทรงรู้ว่าทุกข์หรือปัญหานั้นเป็นสิ่งที่แก้ไขได้บรรเทาเบาบางลงได้และดับได้ในที่สุด ทุกข์คือปัญหาต่าง ๆ ของมนุษย์ เป็นเรื่องบีบคั้นชีวิตจิตใจ มีอยู่ทั่วไปแก่สัตว์มนุษย์ทุกคนเกิดขึ้นแก่ใครก็เป็นสิ่งที่สะดุดของจิตใจ เป็นสภาวะที่เด่นชัดเกิดขึ้นแก่ผู้นั้นเมื่อนั้น แต่หากมองกว้าง ๆ ชีวิตมีปัญหาทุกคนและเป็นปัญหากันอยู่เรื่อย ๆ มิเคยขาดสูญเดี๋ยววันนี้สุข พรุ่งนี้เดี๋ยวก็ทุกข์ซึ่ง เป็นเรื่องธรรมดาสำหรับบุคคลผู้มีความเข้าใจ ดังนั้น ทุกข์จึงเป็นจุดสนใจปรากฏเด่นชัดอยู่ในชีวิตของทุก ๆ คน เรียกได้ว่าเป็นของรู้ชัดได้ง่าย เห็นง่าย เหมาะที่จะยกขึ้นเป็นข้อปรารภ คือเป็นจุดเริ่มต้นในการแสดงธรรม เมื่อพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้วท้ายที่สุดของการสอนจะเริ่มต้นด้วยอริยสัจ 4 และมรรค 8 ทรงแสดงปฐมเทศนาธัมมจักกัปปวัตตนสูตรแก่พระปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 เมื่อแสดงธรรมจบ โกณฑัญญะผู้เป็นหัวหน้า ได้ธรรมจักษุ (ดวงตาเห็นธรรม คือโสดาปัตติมรรคญาณ) เป็นโสดาบัน ทูลขอบวชเป็นพระภิกษุ ต่อจากนั้น ทรงแสดงธรรมแก่คนที่เหลือ คือ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ ทำให้ท่านเหล่านี้ได้ธรรมจักษุ ทั้งหมดได้ทูลขอบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงบวชให้พวกเขาด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542: 3) ซึ่งมีความสอดคล้องการคำสอนตอนหนึ่งว่า สภาวะที่มีอยู่เดิมตามธรรมชาติ คือความจริงที่ว่าสรรพสิ่งหรือสังขารทั้งปวงนั้นอยู่ในภาวะของนิยามที่ทรงบัญญัติเรียกว่าทุกข์ มีข้อความสำคัญตอนหนึ่งท้ายอนุราธสูตรกล่าวไว้ว่า "ในการก่อนและในบัดนี้ เราย่อมบัญญัติที่ทุกข์และความดับทุกข์เท่านั้น"" ทุกข์ในพระสูตรนี้เป็นภาวะของสังขารคือชีวิตที่ประกอบไปด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ มีความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่มีตัวตนโดยแท้จริง ส่วนความดับทุกข์ที่พระองค์กล่าวถึงด้วยนั้นคือวิธีที่จะทำให้มนุษย์ในฐานะสิ่งมีชีวิตที่สามารถฝึกฝนได้ มีจิตใจหลุดพ้นเป็นอิสระจากภาวะ

ดังกล่าว ทุกข์จึงเป็นที่มาของคำสอนทางด้านจิตปัญญาเพื่อชี้ให้เห็นสภาวะของธรรมชาติวัตถุแวดล้อมและชีวิตคำสอนอธิบายสภาวะและความเป็นไปโดยธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย หรือกฎธรรมชาติ" (ส .ข. (ไทย) 17/86/157) พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) กล่าวอีกว่า แนวทางพระพุทธศาสนาที่เป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์นั้น ก็เพื่อนำไปสู่ประโยชน์ระดับสูงสุดในการดำเนินชีวิตและสังคมโดยรวมที่เรียกว่า “สังคมอุดมปัญญา” ซึ่งเป็นความผาสุกทั้งกายและจิตในระดับปัจเจกบุคคลและสังคม

จากการศึกษาจึงเห็นว่า พระธรรมปิฎ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายถึงหลักคิดและวิธีการเพื่อประพฤติปฏิบัติโดยมุ่งเน้นไปยังจิตใจเป็นสำคัญด้วยการเจริญภาวนา จุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อให้กุศล ทำให้จิตหลุนพ้นจากกิเลสที่ครอบงำ การที่ท่านอธิบายอย่างนี้คงเป็นเพราะว่า ท่านได้มองเห็นถึงความทุกข์ที่เป็นสิ่งสากลที่มนุษย์พบได้ทุกที่และมีวิธีการที่จะเข้าและเข้าถึงสภาวะที่ทำให้เกิดมนุษย์ทุกคนสามาเข้าใจและเรียนรู้ได้ด้วยวิธีการของธรรมชาติที่ปรากฏในกายและจิตใจแล้วปล่อยวางได้

3. อารยวัฒิ : เครื่องวัดความเจริญของชาวพุทธ

อารยวัฒิ แปลว่า ความเจริญอย่างอริยชนหรือความเจริญของอริยชน ซึ่งเป็นเครื่องวัดความเจริญก้าวหน้าของพุทธศาสนิกชน มีหลักอยู่ 5 ประการ คือ ศรัทธา, ศีล, สุตะ, จาคะ, ปัญญา ศรัทธา คือ ความเชื่อ ความเชื่อนั้นมี 2 อย่าง อย่างแรกคือ อมูลิกาศรัทธา แปลว่า ความเชื่อที่ไม่มีมูล คือ ไม่มีเหตุผล นั้นหมายความว่า เป็นความเชื่อเพราะอำนาจทิฏฐิ เพราะคำว่า ทิฏฐิ คือ ความเห็น ความเข้าใจ ความเชื่อถือ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) : 2553 ; 131) ส่วนศรัทธาที่มีเหตุผล เรียกว่า อาการวตีศรัทธา ศรัทธาประเภทนี้จะมีตัวปัญญาประกอบ รู้เข้าใจเหตุผล และรู้เข้าใจในเหตุปัจจัย ด้วยหลักธรรมคือ “ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา” จะเป็นอุปกรณ์นำพาชีวิตของตนให้ออกจากกองทุกข์ทั้งปวง ซึ่งมีความสอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ได้แสดงไว้ในปัญญาสูตร ว่าด้วยเหตุปัจจัยที่ให้ได้ปัญญา “ภิกษุทั้งหลาย เหตุปัจจัย ๘ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อได้ปัญญามีเหตุปัจจัย 8 ประการ คือ 1. อาศัยพระศาสดา หรือเพื่อนพรหมจารีรูปใดรูปหนึ่ง ผู้ตั้งอยู่ในฐานะเป็นครู 2. เธอเข้าไปหาแล้วสอบสวน ไต่ถามท่านเหล่านั้น 3. ได้ฟังธรรมนั้นแล้ว ย่อมทำความสงบ 2 อย่าง คือ ความสงบกายและความสงบใจให้ถึงพร้อม 4. เป็นผู้มีศีล มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย 5. เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สั่งสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมาก 6. เป็นผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิดมีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ 7. อยู่ในที่ประชุมสงฆ์ ไม่พูดเรื่องราวต่างๆ ไม่พูดติรัจฉานกถา กล่าวธรรมเอง เชื้อเชิญผู้อื่นให้กล่าว และไม่ดูหมิ่นการนิ่งอย่าง

พระอริยะ 8. เป็นผู้มีปกติเห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปในอุปาทานขันธ์ ๕” (องฺ.อฏฺ.(ไทย) 23/2/196-198)

จากการศึกษาจึงเห็นว่า พระธรรมปิฎ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายเครื่องชี้วัดที่บ่งบอกถึงความเจริญทางจิตใจ แต่ทั้งหมดนี้ต้องอาศัยปัญญาเข้ามาเป็นเครื่องมือวินิจฉัยชี้ขาดว่าอะไรผิดอะไรถูก เป็นประโยชน์หรือมิใช่ประโยชน์ จึงจะสามารถเอามาเป็นเครื่องชี้วัดได้ว่าเรามีจิตใจที่เจริญขึ้นด้วยคุณธรรมและกุศลธรรมที่เจริญมาแล้วทำให้เรามีความสุขอย่างแท้จริง

4. ปัญญาเป็นตัวคุมทั้งหมด

พระพุทธเจ้าสอนให้พิจารณาหรือเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆด้วยปัญญา และได้พยายามปรับเปลี่ยนแนวคิดที่เข้าข่ายดูถูกศักยภาพความเป็นมนุษย์และย่ำยีคุณค่าความเป็นมนุษย์ให้เป็นไปในแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งตัวปัญญานี้มีบ่อเกิดอยู่ 3 ทางด้วยกันคือ 1. จินตามยปัญญา คือปัญญาเกิดจากการคิดพิจารณา เป็นปัญญาที่เกิดจากการน้อมเอาสิ่งที่เห็น ได้ฟัง (โยนิโสมนสิการ) มาพิจารณาคิดไตร่ตรองหาเหตุและผล 2. สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการสดับเล่าเรียนเป็นปัญญาจากปรโตโฆสะ คือปัญญาที่เกิดจากสภาพแวดล้อมรอบๆตัว 3. ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติบำเพ็ญ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). 2558 ; 232) เป็นปัญญาที่อาศัยจินตามยปัญญาและสุตมยปัญญาซึ่งมีความสอดคล้องกับ คำสอนในพระไตรปิฎกกล่าวว่า ผู้มีปัญญาย่อมมีวิถีทางดำเนินชีวิตที่ดีที่ถูกต้อง เป็นผู้ที่พร้อมจะรับฟังคำสั่งสอนแนะนำจากผู้อื่นเพราะผู้รู้เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมายาและเป็นคนตรง (ที.ปา. (ไทย) 11/77/56.) ผู้มีปัญญาเปรียบดังผู้มีรัตนะ (สำ.ส. (ไทย) 15/51/67.) เพราะปัญญามีคุณค่าที่ประเสริฐอย่างยิ่ง เปรียบเหมือนผู้มีทรัพย์อยู่ภายใน ที่ไม่มีผู้ใดสามารถขโมยหรือช่วงชิงไปได้

ดังนั้น ชีวิตมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและเป็นไปตามความจริงหรืออยู่ใต้กฎนี้ด้วย จึงควรปฏิบัติและดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับความจริงของธรรมชาตินี้ เพื่อให้มนุษย์ได้ประโยชน์จากสัจธรรมที่พระพุทธองค์ทรงประกาศพระศาสนาและเพื่อต้องการขยายปัญญาให้แก่สังคมมนุษย์ สามารถแบ่งได้ 2 ขั้น คือ 1) ปัญญาขั้นรู้หลักความจริง ได้แก่รู้ความจริงของธรรมชาติ 2) ปัญญาขั้นจัดสรรดำเนินการ ได้แก่ความสามารถในการประพฤติปฏิบัติต่อธรรมชาติหรือความจริงนั้นได้อย่างถูกต้องดีงาม (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2542: 26)

จากการศึกษาจึงเห็นว่า ปัญญาจึงเปรียบเสมือนแกนกลาง เป็นตัวคุมทั้งหมด เปรียบเสมือนลูกกุญแจที่ไขประตูเปิดไปสู่แสงสว่าง ออกจากความไม่รู้ไปสู่ผู้รู้ เมื่ออวิชา(ความไม่รู้) ดับลง(กิเลส ตัณหา อุปาทานทั้งหลายทั้งปวงฯ) ดับลงไปเพราะเกิดวิชชา(ความรู้แจ้งเห็นจริงตามความเป็นจริง) ความทุกข์ทั้งหลายทั้งปวงย่อมทุเลาเบาบางลงจนในที่สุดพ้นจากกองทุกข์นั้นเอง

5. ธรรมที่ควรกำหนดรู้ 4 ประเภท

ธรรมที่ควรกำหนดรู้ 4 ประเภทคือ 1. ปริญไญยธรรม ธรรมที่ควรรู้ตามที่มันเป็นของมัน หมายความว่า ให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไรตามความเป็นจริง เช่น รู้ว่าสิ่งนี้ผิด ก็คือมันผิดจริงๆตามที่มันควรจะเป็น รู้ว่าสิ่งนี้ถูก ก็รู้ว่ามันถูกตามที่มันเป็นของมัน ตามที่ชาวโลกเข้าใจว่า การแยกแยะถูกผิดดีชั่วนั้นเอง 2. ปหาตัพพธรรม ธรรมที่ควรกำจัดและต้องแก้ไข เช่น โลภะ โทสะ โมหะ ตัณหา มานะ ทิฏฐิ พวกนี้จัดเป็นธรรมเรียกว่า อกุศลธรรม เป็นสิ่งที่จะต้องกำจัดออกไปจากจิตใจของเราให้ได้มากเท่าที่จะมากได้ ยิ่งกำจัดมากเท่าไหร่จิตใจเรายิ่งเบาสบาย มีความสุขเพิ่มมากขึ้นนั้นเอง 3. สัจฉิกาตัพพธรรม ธรรมที่เราควรเข้าถึงและประจักษ์แจ้งภายในจิตใจของเราให้ได้ 4. ภาเวตัพพธรรม แปลว่า ธรรมที่ควรเจริญ คือ การพัฒนาให้มีมากเพิ่มขึ้นยิ่งๆไปซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญที่ครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพุทธศาสนา พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า 1. ทุกข์ แปลว่า ความทุกข์ หรือสภาพที่ทนได้ยาก ได้แก่ ปัญหาต่าง ๆ ของมนุษย์กล่าวให้ ลึกลงไปอีกหมายถึง สภาวะของสิ่งทั้งหลาย ที่ตกอยู่ในกฎธรรมดาแห่งความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ซึ่งประกอบด้วยภาวะคั้น กดดัน ขัดแย้ง ขัดข้อง มีความบกพร่อง ไม่สมบูรณ์ในตัวเอง ขาดแก่นสาร และความเที่ยงแท้ ไม่อาจให้ความพึงพอใจเต็มอิ่มแท้จริง พร้อมที่จะก่อปัญหา สร้างความทุกข์ขึ้นมาได้เสมอ ทั้งที่เกิดปัญหาขึ้นแล้ว และที่อาจเกิดเป็นปัญหาขึ้นมา เมื่อใดเมื่อหนึ่ง ในรูปใดรูปหนึ่ง แก่ผู้ที่ยึดติดถือมั่นไว้ด้วยอุปาทาน 2.ทุกขสมุทัย เรียกสั้นๆ ว่า สมุทัย แปลว่า เหตุเกิดแห่งทุกข์ หรือสาเหตุให้ทุกข์เกิดขึ้น ได้แก่ ความอยากที่ยึดถือเอาตัวตนเป็นที่ตั้ง โดยอาการที่เราซึ่งจะเสพ ที่จะได้ จะเป็น จะไม่เป็น อย่างนั้นอย่างนี้ ทำให้ชีวิตถูกบีบคั้นด้วยความเร่าร้อน ร่านรน กระวนกระวาย ความหวงแหน เกลียดชัง หวั่นกลัว หวาดระแวง ความเบื่อหน่าย หรือความคับข้องติดขัด ในรูปใดรูปหนึ่งอยู่ตลอดเวลา ไม่อาจปลอดโปร่งโล่งเบา เป็นอิสระ สดชื่นเบิกบานได้ อย่างบริสุทธิ์สิ้นเชิง ไม่รู้จักความสุข ชนิดที่เรียกว่า ไร้ไฝฝ้าและไม่อืดเฟ้อ 3.ทุกขนิโรธ เรียกสั้นๆ ว่า นิโรธ แปลว่า ความดับทุกข์ ได้แก่ภาวะที่เข้าถึง เมื่อกำจัดอวิชชา สำรอกตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกตัณหาย้อมใจ หรือฉุดลากไป ไม่ถูกบีบคั้นด้วยความรู้สึกกระวนกระวาย ความเบื่อหน่าย หรือความคับข้องติดขัดอย่างใด ๆ หลุดพ้นเป็นอิสระ ประสบความสุขที่บริสุทธิ์ สงบ ปลอดโปร่งโล่งเบา ผ่องใสเบิกบานเรียกสั้นๆ ว่านิพพาน 4.ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เรียกสั้นๆ ว่า มรรค แปลว่า ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับทุกข์ หรือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือทางประเสริฐ มีองค์ประกอบ 8 ก็คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ ที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา เพราะเป็นทางสายกลาง ซึ่งดำเนินไปพอดีที่จะให้ถึงนิโรธ โดยไม่ติดข้องหรือเอียงไปหาที่สุดสองอย่าง คือ กามสุขัลลิกานุโยค (ความหมกมุ่นในกามสุข) และอัตตกิลมถานุโยค (การประกอบความลำบากแก่ตน คือ บีบคั้นทรมานตนเองให้เดือดร้อน) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2555 ;

849-850) อริยสัจ 4 จึงเป็นความจริงอันประเสริฐที่องค์พระสัมมาสัมมาพุทธเจ้าได้ทรงรู้ทรงปฏิบัติและทรงเสวยผลมาแล้วด้วยพระองค์เอง ประกอบด้วยความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ(ทุกข์) เหตุของทุกข์ (สมุทัย) ความดับทุกข์ (นิโรธ) และทางดับทุกข์ (มรรค) เมื่อตรัสรู้แล้วพระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสว่า “ยทา หเว ปาตุภวนฺติธมฺมา” ความว่า “เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏแก่บุคคลประเสริฐผู้เพียรพยายามเพ่งพินิจอยู่ เมื่อนั้น ปวงความสงสัย ย่อมมลายไป เพราะรู้และเข้าใจถึงธรรมพร้อมทั้งเหตุของมัน เพราะได้รู้ถึงภาวะที่สิ้นไปแห่งปัจจัยทั้งหลาย ขจัดมารและเสนาเสียได้ดังตะวันส่องฟ้าทอแสงจ้าอยู่ฉะนั้น” (ขุ.อุ.(ไทย) 25/38/62)

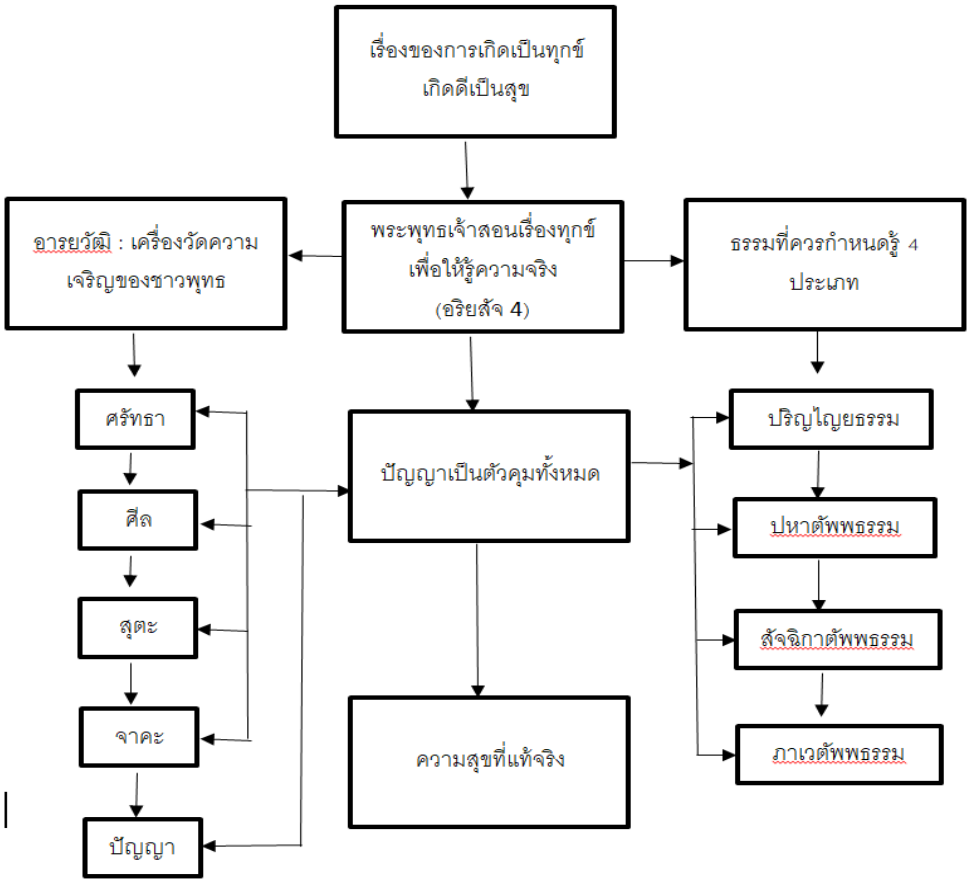
จากการศึกษาจึงเห็นว่า ธรรมที่ควรกำหนดรู้ 4 ประเภทคือ 1. ปริญไญยธรรม 2. ปหาตัพพธรรม 3. สัจฉิกาตัพพธรรม 4. ภาเวตัพพธรรม จึงจัดลงในหลักของอริยสัจ 4 ทั้งหมด เพราะอริยสัจเป็นเรื่องของหลักการในการควบคุมทุกข์ และพัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส เป็นเรื่องที่คนปกติทั่วไปสามารถศึกษาและทำความเข้าใจได้ ผู้แจ้งในอริยสัจย่อมสามารถกำจัดศัตรูภายในห่างไกลจากศัตรูภายในคือกิเลสได้ ส่วนศัตรูภายนอกนั้นอย่างน้อยที่สุดก็เบาบางลง เพราะบุคคลนั้นย่อมไม่ก่อศัตรูกับใคร ไม่มีเวรมีภัยกับใคร ความรู้สึกไม่มีศัตรูเป็นความปลอดโปร่งแจ่มใส เป็นความสุขที่เห็นได้ในปัจจุบัน

บทสรุป

ในทัศนะของผู้ศึกษาเห็นว่า การศึกษาเรียนรู้ในทางโลกและหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาก็ดี เมื่อนำมาใช้ด้วยการประพฤติปฏิบัติฝึกฝนและพัฒนาตนเอง เพื่อเป้าหมายอันเป็นความสุขที่แท้จริงนั้น ประการแรกที่จะต้องสร้างก็คือ มีศรัทธา(ความเชื่อ) เพราะนั้นเป็นพื้นฐานของปัญญา เป็นฐานรองของชีวิตที่จะต้องใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อความสุข คือจุดประสงค์ของหมู่มวลมนุษยชาติ ผู้ปรารถนาความสุขด้วยกันทั้งนั้น จึงจะต้องพัฒนาตนเองให้มีศีลธรรมและจริยธรรม จึงจะก่อคุณประโยชน์แก่ตนเองและแก่บุคคลอื่นและผลที่เกิดจากปัญญารู้ดีรู้ชั่วนี้ จึงจะทำให้บุคคลนั้นอยู่ในโลกก็เป็นสุข บุคลรอบตัวก็เป็นสุข สังคมก็เป็นสุข สามารถเข้าใจถึงโลกแห่งวัตถุจนสามารถปรับตัวเข้ากับโลกแห่งวัตถุได้ เมื่อมนุษย์เข้าใจโลกแห่งวัตถุแล้ว ความสุขก็เกิดขึ้นตามมา กายสุข ใจก็สุขตาม เพราะจิตใจนั้นเข้าใจตามความเป็นจริงแล้ว จึงจะเป็นการสร้างความสุขให้กับตนเองอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการศึกษา

ความสุขที่แท้จริง : ร่างกายเปลี่ยนแปลงไป จิตใจเจริญไปสู่หนทางแห่งความดีงาม เป็นการมุ่งเน้นพัฒนาให้เกิดปัญญา ให้เข้าใจโลกตามความเป็นจริงของมันที่มันเป็น ดังนี้

จุดเด่นของหนังสือ : ความสอดคล้องของเนื้อหาและหลักธรรมมีความลงตัวกระชับแน่นในโวหารสำนวนตามแบบฉบับของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ใช้เวลาน้อยในการอ่านแต่เต็มไปด้วยสารัตถะของเนื้อหาที่มีคุณประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคมอย่างแท้จริง

จุดที่ควรพิจารณา : การศึกษาหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา มิใช่ว่าแต่เพียงอ่านแล้วจะเกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ควรเข้าไปหาผู้รู้ได้อธิบายเพิ่มเติมเสริมในส่วนที่ยังสงสัยอยู่ให้คลายสงสัย สำหรับผู้ใหม่ต่อการศึกษาด้านหลักธรรมคำสอน ถึงแม้ว่าในเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้จะมีความกระชับแน่นเพื่อเกิดประโยชน์สูงสุดคือความเข้าใจในการประพฤติปฏิบัติ แต่หากขาดการพิจารณาโดยใช้ปัญญาเป็นเครื่องวินิจฉัยแล้ว ก็จะไม่เกิดผลอันใดนอกจากการอ่านเพื่อฆ่าเวลาเท่านั้น แต่ทั้งนี้ผู้ศึกษาจึงขอแนะนำให้เข้าหาผู้รู้เพื่อเพิ่มเสริมความรู้ยิ่งขึ้นไป

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2540). *ความสุขที่แท้จริง : ร่างกายเปลี่ยนแปลงไป จิตใจเจริญไปสู่หนทางแห่งความดีงาม.* กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมสภา.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2542). *เพื่อชุมชนแห่งการศึกษาและบรรยากาศแห่งวิชาการ.* กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.* กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). *พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน.* กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2553). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.*กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2555). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย.* กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.